

TÜRKİYE'DE HEMŞİRELİK ALANINDA YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERDE COVID-19 PANDEMİSİNİN YANSIMALARI

REFLECTIONS OF COVID-19 PANDEMIC ON POSTGRADUATE THESES IN THE FIELD OF NURSING IN TURKEY

Nuran REYHANOĞLU¹, Seyhan ÇERÇİ², Nermin UYURDAĞ³, Özlem ÖZAYDIN⁴

¹ İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye

² Arel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, İstanbul, Türkiye

³ Dicle Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Diyarbakır, Türkiye

⁴ İstinye Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Amaç: Bu çalışma hemşirelik alanındaki lisansüstü tezleri COVID-19 pandemisinin sıklığı, incelenen konular ve bazı değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılmıştır.

Materyal-Metot: Çalışma tanımlayıcı tipte ve tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya dahil edilme ve edilmeme kriterleri kapsamında belirlenen tezler ile ilgili elde edilen veriler SPSS 22.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Verilerin dağılımı ortalama ve yüzde değerler olarak gösterilmiştir.

Bulgular: 2020-2022 yılları arasında yayınlanan 1034 tezin 429'u hemşirelik alanında yapılmıştır. Bu tezlerden 35'inde COVID-19 pandemisi ile ilişkili konular çalışılmıştır. Tezlerin %28,6'sı tanımlayıcı nitelikte ve %74,3'ü yüksek lisans tezidir. Çalışmaların %45,7'si hemşirelerle gerçekleştirilmiştir. Çalışmalardaki hemşirelerin tamamı hastanelerde çalışmakta idi. Tezlerin %11,4'ünün Manisa Celal Bayar Üniversitesinde, %14,3'ünün Ankara ilinde yapıldığı, tüm tezlerin %31,4'ünde örneklem sayısının 100'ün altında olduğu ve %77,2'sinde ölçüm aracı olarak ölçeklerin kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalarda en fazla incelenen değişkenlerin depresyon, stres ve tükenmişlik olduğu tespit edilmiştir (sırasıyla n=3, n=3, n=2). Kadınların depresyon, stres ve COVID-19 korku düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu; yoğun bakımda çalışanların, yakınları enfekte olanların ve mesleği isteyerek ve severek seçmeyenlerin olumsuz algılarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmalar sonucunda hemşirelere yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi, çalışma sürelerinin ve koşullarının düzeltilmesi ve güçlendirilmeleri konularında önerilerde bulunulmuştur.

Sonuç: Çalışmaya konu olan tezlerin çoğu yüksek lisans düzeyinde çalışılmıştır ve çalışma konuları genellikle stres, depresyon ve COVID-19 korkusu üzerinedir. İncelenen çalışmalarda kadınların ve yoğun bakımda çalışanların olumsuz algısı daha yüksek bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: COVID-19 Pandemisi, Hastane, Hemşirelik, Lisansüstü Eğitim, Tez.

ABSTRACT

Aim: This study was conducted to examine postgraduate theses in nursing in terms of the frequency of the COVID-19 pandemic, the topics examined, and some variables.

Material-Method: The study was carried out using descriptive type and scanning model. The data obtained about the theses determined in line with the inclusion and exclusion criteria of the study were analyzed with the SPSS 22.0 package program. The distribution of data is shown as mean and percentage values.

Results: 429 of the 1034 theses published between 2020-2022 were made in the field of nursing. In 35 of these theses, topics related to the COVID-19 pandemic were studied. 28.6% of theses were descriptive studies and 74.3% were master's thesis. 45.7% of the studies were carried out with nurses. All of the nurses in the studies were working in hospitals. It was seen that 11.4% of the theses were made at Manisa Celal Bayar University, 14.3% in Ankara, 31.4% of all theses had less than 100 samples and 77.2% of them used scales as a measurement tool. It was determined that the most examined variables in the studies were depression, stress, and burnout (n=3, n=3, n=2, respectively). Women's depression, stress, and COVID-19 fear levels were higher than men's; It has been observed that the negative perceptions of those who work in intensive care, those whose relatives are infected, and those who do not choose the profession willingly and lovingly are higher. As a result of the research, suggestions were made on developing training programs for nurses, improving and strengthening working hours and conditions.

Conclusion: Most of the theses that are the subject of the study were studied at the master's level and the study subjects are generally on stress, depression, and fear of COVID-19. In the studies examined, the negative perception of women and those working in intensive care was higher.

Keywords: COVID-19 Pandemic, Hospital, Nursing, Postgraduate Education, Thesis.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Nuran REYHANOĞLU, İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye. E-mail: yapar83@hotmail.com

Bu makaleye atıf yapmak için / Cite this article: Reyhanoğlu, N., Çerçi, S., Uyurdağ, N., & Özyaydın, Ö. (2023). Türkiye'de Hemşirelik Alanında Yapılan Lisansüstü Tezlerde COVID-19 Pandemisinin Yansımaları. *Gevher Nesibe Journal of Medical & Health Sciences*, 8(4), 1122-1136. <http://doi.org/10.5281/zenodo.10048987>

GİRİŞ

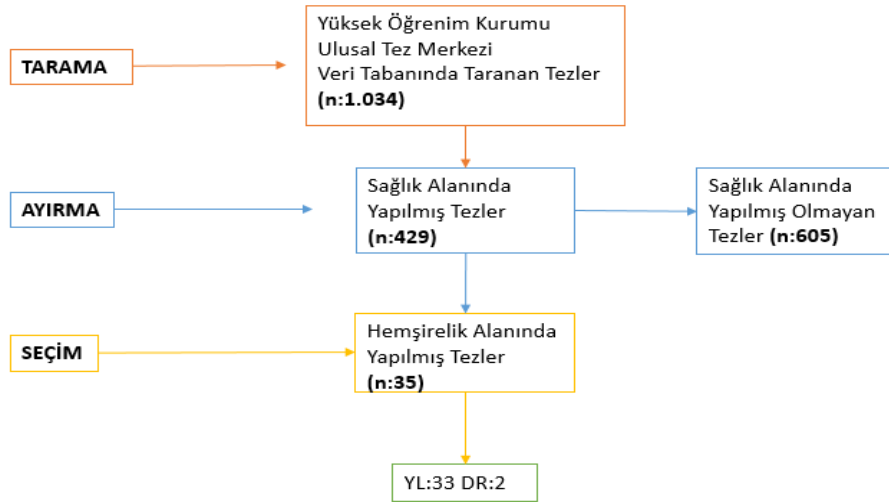
Aralık 2019’da Çin’in Hubei Eyaleti, Wuhan’da ortaya çıkan COVID-19 hastalığı, hızla küresel bir salgın haline gelmiş ve insanlığın karşı karşıya olduğu en ciddi salgınlardan biri olarak kabul edilmiştir (Laurer ve ark. 2019; Huang ve ark. 2020). Mart 2020’de pandemi olarak ilan edilen salgın, ülkelerin sağlık sistemlerinin salgınla mücadeledeki hazırlığını ve kapasitesini ortaya çıkarmasının yanı sıra özellikle afet ve krizlerde hemşirelerin kilit rolünü ulusal ve uluslararası boyutlara taşımıştır (Catton, 2020). Pandemi ile mücadelede hemşirelik hizmetlerinin kritik rolleri arasında yer alan bakım, politika geliştirme ve araştırma gibi alanlarda çeşitli önlemler alınmış, hemşirelik dernekleri ve hasta bakımı hizmetleri birimi tarafından rehber olması amacıyla eğitim kılavuzları ve hemşirelik algoritmaları geliştirilmiştir (Choi ve ark. 2020; Smith ve ark. 2020).

COVID-19 pandemisi, salgın süresince hemşireler tarafından yürütülen bilimsel araştırma ve çalışmaların ana konularından biri olmuştur. Pandemiden korunma, pandeminin hasta ve bakım verenler üzerindeki fiziksel ve psikolojik etkileri, bu etkilerle mücadele yöntemleri ve önleyici tedbirler araştırma yapılan konu başlıklarından bazılarıdır. Bu konuların sürekli eğitim kapsamında hemşirelerin lisansüstü bitirme tezlerine de yansıdığı tespit edilmiş ve bitirme tezi konuları olarak literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir (Kang ve ark. 2020).

Bu çalışma; hemşirelik alanında yapılan lisansüstü tezlerinde; COVID-19 pandemisinin konu alınma sıklığını, incelenen konuları ve çalışmalarda kullanılan değişkenleri açısından incelemeyi amaçlamaktadır.

MATERYAL VE METOT

Tanımlayıcı nitelikteki bu araştırma Türkiye’de COVID-19 pandemi sürecinin etkilerine yönelik hemşirelik alanında yapılan lisansüstü tezleri incelemek amacıyla nitel tarama modeli kullanılarak yapılmıştır.

Şekil 1. Araştırmanın PRISMA akış diyagramı

Şekil 1’de görüldüğü üzere; Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanında kayıtlı olan ve 2020-2022 yılları arasında hemşirelik alanında yapılmış tezler “COVID-19” anahtar kelimesi kullanılarak Mart 2022’de taranmıştır. Araştırma sonucunda 1034 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Sağlık alanı ile ilgili 429 tez incelenmiş bu tezlerden hemşirelik alanında yapılan ve dahil edilme kriterlerine uyan 35 adet lisansüstü (doktora: 2 yüksek lisans: 33) teze ulaşılmıştır. Araştırmaya dahil edilme kriterleri; araştırmanın Ulusal Tez Merkezinde yayımlanmış olması, hemşirelik alanında yapılmış olması, tezin tam metnine ulaşılabilir olması ve ulaşılan tezlerin dilinin Türkçe olmasıdır. Araştırmaya dahil edilmeme kriterleri ise; araştırmanın Ulusal Tez Merkezinde yayımlanmamış olması, tezin ulaşılabilir olmaması, tezin hemşirelik alanı dışında olması, ulaşılan tezlerin dilinin Türkçe olmaması şeklinde belirlenmiştir.

Çalışmada veriler SPSS 22.0 paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Analizler sonunda tanımlayıcı bulgular ortalama ve yüzde değerler olarak gösterilecek şekilde frekans dağılımları incelenmiştir. Araştırmamızda, YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında açık erişim olarak yayımlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinden ikincil veriler kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

BULGULAR

Hemşirelik alanındaki lisansüstü tezlerde COVID-19 pandemisinin ele alınış sıklığı, değerlendirmeye alınan konular ve bazı değişkenler açısından incelemek amacıyla yapılmış olan bu araştırmada; doktora (n=2) ve yüksek lisans (n=33) tezi olmak üzere toplam otuz beş adet tez incelenmiştir. Lisansüstü tezlerin genel özelliklerine göre dağılımlarının yer aldığı Tablo -1 incelendiğinde; çalışmalarının %80'ninin 2021 yılında (n=28) yapıldığı ve bunların %74,29'unun yüksek lisans tezi (n=26) olduğu saptanmıştır. İncelenen tezlerin anabilim dallarına göre dağılımlarına bakıldığında en fazla Hemşirelik Anabilim Dalı (%51,43; n=18) ve Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı'nda (%14,29; n=5) yapıldığı bulunmuştur.

Ayrıca tezlerin illere göre dağılımlarına bakıldığında toplam tez sayısının %14,29'unun (n=5) Ankara İlinde, %11,43'ünün (n=4) İstanbul İlinde yapıldığı bulunmuştur. Tezlerin üniversite dağılımlarına bakıldığında ise toplam incelenen tez sayısının %11,43'ünün (n=4) Manisa Celal Bayar Üniversitesinde yapıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Dahil Edilen Lisansüstü Tezlerin Genel Özelliklerinin Dağılımı

Özellikler	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Yıl						
2020	1	2,86	-	-	1	2,86
2021	26	74,29	2	5,71	28	80,00
2022	6	17,14	-	-	6	17,14
Alan						
Hemşirelik Anabilim Dalı	17	48,57	1	2,86	18	51,43
İç Hastalıkları Hemşireliği	2	5,71	-	-	2	5,71
Cerrahi Hastalıkları Hemşireliği	5	14,29	-	-	5	14,29
Çocuk Sağlığı Hemşireliği	2	5,71	-	-	2	5,71
Halk Sağlığı Hemşireliği	3	8,57	1	2,86	4	11,43
Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı	1	2,86	-	-	1	2,86
Kadın Hastalıkları ve Doğum Hemşireliği	1	2,86	-	-	1	2,86
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	2	5,71	-	-	2	5,71
İl						
İstanbul	4	11,43	-	-	4	11,43
Ankara	4	11,43	1	2,86	5	14,29
İzmir	3	8,57	1	2,86	4	11,43
Çanakkale	2	5,71	-	-	2	5,71
Kars	2	5,71	-	-	2	5,71
Manisa	2	5,71	-	-	2	5,71
Türkiye (internet aracılığıyla)	2	5,71	-	-	2	5,71
Diğer	14	40,00	-	-	14	40,00
Üniversite						
Manisa Celal Bayar Üniversitesi	3	8,57	1	2,86	4	11,43
İnönü Üniversitesi	2	5,71	1	2,86	3	8,57
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	3	8,57	-	-	3	8,57
Hasan Kalyoncu Üniversitesi	3	8,57	-	-	3	8,57
Sağlık Bilimleri Üniversitesi	2	5,71	-	-	2	5,71
Ege Üniversitesi	2	5,71	-	-	2	5,71
Kafkas Üniversitesi	2	5,71	-	-	2	5,71
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	1	2,86	-	-	1	2,86
Hacettepe Üniversitesi	1	2,86	-	-	1	2,86
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	2,86	-	-	1	2,86
Diğer (farklı iller)	13	37,14	-	-	13	37,14

Tablo 2'de lisansüstü tezlerinin araştırma yöntemlerine göre dağılımları gösterilmiştir. Araştırmaya dahil edilen tezlerin araştırma deseni incelendiğinde toplam tez sayısının %28,57'sinin (n=10) tanımlayıcı, %20'sinin (n=7) tanımlayıcı ve ilişki arayıcı, %20'sinin (n=7) tanımlayıcı ve kesitsel, %2,86'sının (n=1) ise tanımlayıcı ve deneysel araştırma desenine sahip olduğu bulunmuştur. Buna ek olarak bazı çalışmalarda deneysel (n=3), yarı deneysel (n=2), niteliksel (n=3) ve meta analiz (n=1) yöntemlerinin de tercih edildiği görülmüştür. Çalışılan grup dağılımlarına bakıldığında ise toplam tez sayısının %45,71'inin (n=16) hemşirelerle, %34,29'unun (n=12) hastalarla yapıldığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya dahil edilen tezlerin örneklem sayısı dağılımına bakıldığında, toplam tez sayısının %31,43'ünün (n=11) 100 ve altında, %25,71'inin (n=9) 101-200 arasında olduğu bulunmuştur. Ayrıca ölçme araçlarına bakıldığında, %77,15'inin (n=27) ölçekleri, %8,57'sinin (n=3) anketleri tercih ettikleri görülmüştür.

Tablo 2. Lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerinin dağılımı

Özellikler	Yüksek Lisans		Doktora		Toplam	
	n	%	n	%	n	%
Tanımlayıcı	10	28,57	-	-	10	28,57
Tanımlayıcı ve İlişki Arayıcı	7	20,00	-	-	7	20,00
Tanımlayıcı ve Kesitsel	7	20,00	-	-	7	20,00
Tanımlayıcı ve Deneysel	-	-	1	2,86	1	2,86
Deneysel	1	2,86	1	2,86	2	5,71
Yarı Deneysel	2	5,71	-	-	2	5,71
Araştırma Deseni						
Nitel	3	8,57	-	-	3	8,57
Kesitsel	2	5,71	-	-	2	5,71
Meta Analiz	1	2,86	-	-	1	2,86
Çalışılan Grup						
Hemşireler	15	42,86	1	2,86	16	45,71
Öğrenci Hemşireler	4	11,43	-	-	4	11,43
Hastalar	11	31,43	1	2,86	12	34,29
Hasta Yakınları	2	5,71	-	-	2	5,71
Bilimsel Yayınlar	1	2,86	-	-	1	2,86
Örneklem Sayısı						
100 ve ↓	10	28,57	1	2,86	11	31,43
101-200	9	25,71	-	-	9	25,71
201-300	7	20,00	-	-	7	20,00
301 ve ↑	7	20,00	1	2,86	8	22,86
Ölçme Aracı						
Ölçek	24	68,57	1	2,86	25	71,43
Ölçek ve Değerlendirme Formu	-	-	1	2,86	1	2,86
Ölçek ve Gözlem Formu	1	2,86	-	-	1	2,86
Anket	3	8,57	-	-	3	8,57
Görüşme Formu (yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış)	3	8,57	-	-	3	8,57
Program	2	5,71	-	-	2	5,71

Tablo 3'te hemşirelere yönelik yapılan çalışmalar detaylı olarak incelenmiştir. Çalışmaların amacı, çalışmaya dahil edilen hemşire grubu, örneklem büyüklüğü, incelenen bağımlı değişken(ler) değerlendirildiğinde 15 tez içinde 12'sinin benzer yapıda olduğu görülmüştür. Tüm çalışmaların hastanede görev yapan hemşirelerle yapıldığı, veri toplama aracı olarak anket kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalarda ortalama örneklem büyüklüğünün 219 (min=119, max=278) olduğu belirlenmiştir. Tezlerde en sık incelenen bağımlı değişkenlerin depresyon, stres ve tükenmişlik olduğu tespit edilmiştir (sırasıyla n=3, n=3, n=2).

Tablo 3. Hemşireler ile Yapılan Çalışmalar

Yazar ve Yıl	Çalışmanın Amacı	Hemşire Grubu	Örneklem Büyüklüğü	Kullanılan Ölçek(ler)	Bağımlı Değişken(ler)	Değişken Değerleri	Sonuç	Öneriler
Baplı İ. (2022)	Cerrahi kliniklerde çalışan hemşirelerin COVID-19 pandemi dönemindeki depresyon düzeyleri ile mizah tarzları arasındaki ilişkiyi incelemek.	Cerrahi kliniklerindeki çalışan hemşireler	119	Kişisel Bilgi Formu, Beck Depresyon Ölçeği ve Mizah Tarzları Ölçeği	Depresyon Mizah Tarzları	Beck Depresyon Ölçeğinden aldığı puan $20.75 \pm 10,08$ olarak saptanmıştır. Çalışmaya katılan hemşirelerin; %12,6’sının minimal depresyon, %21.0’inin hafif depresyon, %48.7’sinin orta depresyon, %17.6’sının şiddetli depresyon yaşadığı görülmüştür.	Kendini yıkıcı mizah alt boyutu ile depresyon arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki saptanmıştır.	*Eğitim, *Kadınlara yönelik destek artırılması, *Mizah artırıcı etkinlikler düzenlenmesi.
Fırat A. (2021)	Hemşirelerin COVID-19 virüsünden korunmak için aldıkları önlemler ile stres ve stresle baş etme yöntemlerini belirlemek.	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	237	Bilgi Formu, Algılanan Stres Ölçeği ve Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği	Algılanan Stres Stresle Başa Çıkma	Hemşirelerin algılanan stres ölçeği toplam puanı $30,36 \pm 5,63$ olarak saptanmıştır. Hemşirelerin stresle başa çıkma tarzları ölçeği alt boyutları puan ortalamaları dağılımı incelendiğinde; kendine güvenli yaklaşım alt boyutu puan ortalamaları $19,83 \pm 3,44$, iyimser yaklaşım alt boyutu puan ortalamaları $13,99 \pm 2,37$, çaresiz yaklaşım alt boyutu puan ortalamaları $18,23 \pm 4,15$, boyun eğici yaklaşım alt boyutu puan ortalamaları $12,89 \pm 2,98$, sosyal destek arama yaklaşımı alt boyutu puan ortalamaları ise $10,83 \pm 1,97$ olarak bulunmuştur.	Hemşirelerin büyük çoğunluğu COVID-19 pandemi sürecinde stresli hissettikleri ve stresle baş etme yöntemlerini kullanmada yetersiz oldukları ifade etmektedirler.	*Salgına karşı önlemler alınmasının yanı sıra salgınla mücadelede ön safta olan sağlık çalışanlarının etkin, etkili ve güvenli bir şekilde çalışmasının sağlanması.
Diñer G. (2021)	COVID-19 pandemi sürecinde hemşirelerin tükenmişlik durumu ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi belirlemek.	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	213	Kişisel Veri Toplama Formu, Tükenmişlik Ölçeği ve İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği	Tükenmişlik İşten Ayrılma Niyeti	Tükenmişlik Ölçeği puan ortalamaları 4.34 ± 1.10 , İşten Ayrılma Niyeti Ölçeği puan ortalamaları 2.94 ± 1.04 olarak bulunmuştur.	Tükenmişlik ölçeği puan ortalamaları ile işten ayrılma niyeti ölçeği puan ortalamaları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki saptanmıştır.	*Eğitim *Psikolojik destek sağlanması *COVID-19 birimlerinde çalışan hemşirelerin rotasyonunun sağlanması
Şekerci K. (2021)	COVID-19 pandemisinin yoğun bakımda çalışan hemşirelerin yorgunluk, stres ve iş yüküne etkisini belirlemek.	Yoğun bakım hemşireleri	125	Kişisel Bilgi Formu, İş Yükü Ölçeği, Algılanan Stres Ölçeği ve Piper Yorgunluk Ölçeği	Algılanan Stres Yorgunluk İş Yükü	Algılanan stres ölçeği toplam puanı $23,35 \pm 5,44$, iş yükü ölçeği toplam puanı $37,34 \pm 7,45$, Piper yorgunluk ölçeği toplam puanı $7,43 \pm 1,51$ olarak bulunmuştur.	Algılanan stres puanı ile iş yükü puanı arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı zayıf ilişki saptanmıştır. Algılanan stres puanı ile toplam yorgunluk puanı arasında pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı orta düzeyde ilişki saptanmıştır. COVID-19 pandemisinin hemşireleri yorgunluk, stres ve iş	*Eğitim *Yönetim desteği ve ruhsal destek sağlayacak birimlerin kurulması *Çalışma saatlerinin azaltılması *Klinik ve birimlerde acil durumlar için yapısal düzenlemeler yapılması

							yükü açısından olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.	
Dokumacı H. (2021)	COVID-19 tanısı alan veya şüpheli olan vakaların bakımını üstlenen hemşirelerin ruhsal yönden etkilenme durumlarını belirlemek	COVID-19 birimlerindeki çalışan hemşireler	149	Sosyodemografi Anket Formu, Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri (KSE)	Koronavirüs (COVID-19) Korkusu Anksiyete Boyutu Depresyon Boyutu Olumsuz Benlik Boyutu Somatizasyon Boyutu Hostilite Boyutu	Koronavirüs (COVID-19) korkusu ölçeğinin puan ortalaması 2,22±0,87’dir. Kısa Semptom Envanteri (KSE) anksiyete boyutu puan ortalaması 0,67±0,59, depresyon boyutu puan ortalaması 0,88±0,67, olumsuz benlik boyutu puan ortalaması 0,66±0,62, somatizasyon boyutu puan ortalaması 0,65±0,56, hostilite boyutu puan ortalaması 0,93±0,59 olarak bulunmuştur.	Hemşirelerin COVID-19 salgını ile ilişkili farklı düzeylerde psikolojik olarak etkilendikleri ve hemşirelerin COVID-19 korkusu yaşadıkları belirlenmiştir.	*Eğitim *Psikolojik destek sağlanması *Çalışma koşullarının iyileştirilmesi
Özcan G. (2021)	COVID-19 pandemi sürecinde hemşirelerin iş stresi, iş doyumunu ve bakım davranışları algısı düzeylerini belirlemek, iş stresi ve iş doyumunu ile bakım davranışları algısı arasındaki ilişkiyi ve bakım davranışları algısının belirleyicilerini incelemek	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	247	Tanıtıcı Bilgi Formu, İşveç İş Yükü Kontrol-Destek Anketi (İKD-TR), Hemşire İş Doyumu Ölçeği (HİDÖ) ve Bakım Davranışları Ölçeği-24 (BDÖ)	İş Stresi Bakım Davranışı İş Doyumu	Hemşirelerin İKD-TR toplam puanı 0,86±0,19; HİDÖ toplam puan ortalaması 3,35±0,53; BDÖ-24 toplam puan ortalaması 5,20±0,61 bulunmuştur.	Hemşirelerin BDÖ-24 toplam puan ortalaması ile İKD-TR toplam puanı arasında negatif yönde düşük düzeyde; HİDÖ toplam puanı arasında ise pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmüştür.	*Psikolojik destek sağlanması *Belirli periyotlarla hemşirelerin bakım kalitesini etkileyen iş stresi ve iş doyumunu düzeylerinin değerlendirilerek gerekli önlemlerin alınması *Hemşirelerin liderlik ve etkili karar verme becerilerini geliştirmeye yönelik olanaklar tanınması *Hemşire iş gücünün (hasta/hemşire oranı) düzenlenmesi
Solmaz A. (2021)	COVID-19 salgını dönemi hemşirelerde şefkat yorgunluğu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	181	Hemşire Bilgi Formu, Şefkat Yorgunluğu Ölçeği (ŞYÖ) ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ)	Şefkat Yorgunluğu Tükenmişlik	Hemşirelerin ŞYÖ toplam puanı 2,01±0,31. Hemşirelerin MTÖ alt boyutları puan ortalamaları dağılımı incelendiğinde, duygusal tükenme alt boyutu puan ortalaması 20,32±8,09, duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalaması 7,46±4,27, kişisel başarı alt boyutu puan ortalaması ise 20,30±7,87 olarak belirlenmiştir.	Şefkat Yorgunluğu ve Maslach Tükenmişlik ölçekleri alt boyutları arasındaki korelasyonlarda genel olarak pozitif yönde zayıf ve çok zayıf korelasyonlar bulunmuştur.	*Eğitim *Psikolojik destek sağlanması *Dinlenme ve molalar konusunda hemşirelerin desteklenmesi
Katuk S. (2021)	COVID-19 sürecinde çalışan hemşirelerin hasta bakım uygulamalarında etik tutumlarını değerlendirmek	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	200	Kişisel Bilgi Formu ve Etik Tutum Ölçeği	Hemşirelik Bakımında Etik Tutum (HBET Ö)	Katılımcıların HBETÖ’ den en düşük 34, en yüksek 146 puan aldıkları ve puan ortalamalarının 55.0±17.55 olduğu belirlenmiştir.	Etik görüşü sorulan hemşirelerden “eşit davranmak ve empatik yaklaşmak” yanıtını verenlerin “Hemşirelik Bakımında Etik Tutum Ölçeği” puan ortalamaları daha yüksektir.	*Eğitim

Çılgı M. (2021)	COVID-19 pandemi sürecinde çalışan hemşirelerin etkili iletişim beceri düzeylerini saptamak	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	398	Kişisel Bilgi Formu ve Etkili İletişim Becerileri Ölçeği	Etkili İletişim Becerileri	Etkili iletişim becerileri ölçeği (EİBÖ), "Egoyu Geliştirici Dil" alt boyut puan ortalamaları 23.62±3.49 ve orta düzeyin üstündedir. "Etkin Dinleme" alt boyut puan ortalamaları 33.92±4.58 ve yüksek düzeydedir. "Kendini Tanıma/Kendini Açma" alt boyut puan ortalamaları 18.55±3.56 ve orta düzeyin üstündedir. "Empati" alt boyut puan ortalamaları 31.23±4.62 ve yüksek düzeydedir. "Ben Dili" kullanma alt boyut puan ortalamaları 22.12±4.38 ve orta düzeyin üstündedir.	Genel olarak değerlendirilecek olursa araştırmaya katılan hemşirelerin COVID-19 sürecinde etkili iletişim becerileri yüksek düzeyde bulunmuştur.	*Eğitim * Hemşirelerin mesleğe başlamadan önce eğitim hayatlarında etkili iletişimle ilgili derslere müfredatta daha fazla ağırlık verilmesi
Üzümcü L.Y. (2021)	Pandemi sürecinde, hemşirelerin algılanan COVID-19 riski ile geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları bilgisi (GETAT), kullanımı ve tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	226	Tanıttıcı Bilgi Formu, Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbi Karşı Tutum Ölçeği ve Algılanan COVID-19 Riski Ölçeği (CARO)	Algılanan COVID-19 Riski Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Ölçeği (BTATÖ)	Katılımcıların BTATÖ puan ortalaması 29,80±4,85 ve toplam CARÖ puan ortalaması ise 32,31±5,09 bulunmuştur.	GETAT bilgisi ve kullanımı durumları ile CARÖ toplam ve alt ölçekleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark saptanmamıştır.	*Eğitim *GETAT'a yönelik eğitimlerin üniversitelerin hemşirelik dersi programlarına zorunlu ders olarak eklenmesi
Özcan Ö. (2021)	Pandemi sürecinde hastanede çalışan hemşirelerin hastalara verdikleri hasta bakım kalitesi ve etkileyen faktörleri belirlemek	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	251	Sosyo-demografik Özellikler Formu ve Hemşireler İçin Bakım Kalitesi Ölçeği (HİBKÖ)	Bakım Kalitesi	HİBKÖ toplam puan ortalamalarının 83.44±7.30 olduğu ve 61 ila 100 arasında bir puan dağılımı olduğu görülmüştür. HİBKÖ toplam puanının iyi seviyede olduğu tespit edilmiştir.	Hemşirelerin pandemi öncesi durumuna göre pandemi sürecindeki davranışları ile Hemşireler İçin Bakım Kalitesi Ölçeği toplam puan ortalamaları arasında fark olmadığı, ancak kronik hastalık ve stresin, cinsiyetin, hemşire başına düşen hasta sayısının ve hasta bakımına ayrılan sürenin Hemşireler İçin Bakım Kalitesi Ölçeği toplam puan ortalamalarını etkilediği sonucuna varılmıştır.	*Kronik hastalığı olan, kronik stresi olan, çocuk sahibi, kilo sorunu olan hemşirelerin desteklenmesi. Hemşirelerin spor-egzersiz yapmalarının sağlanarak, sigara-alkol kullanımını azaltıcı destekler sağlanması *Hemşire iş yükünün göz önünde bulundurularak çalışma planı yapılması
Şehitoğlu S. (2022)	Vardiyalı çalışan ve çalışmayan hemşirelerde biyolojik ritim ve depresyon durumu incelemek ve hemşirelerin ruhsal sağlıklarını koruma ve geliştirme	Tüm kliniklerde çalışan hemşireler	278	Sosyodemografik Veri Formu, Biyolojik Ritim Değerlendirme Görüşmesi (BRDG)ve Beck Depresyon Envanteri (BDE)	Depresyon Biyolojik Ritim Değerlendirme	Hemşirelerin BDE'den almış oldukları puanların ortalaması 48,79; BRDG'den aldıkları puanların medyanı 52,00 bulunmuştur.	BRDG görüşmesine ait toplam puan ve alt boyut puanları ile BDE puanı arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur.	*Eğitim *Psikolojik destek sağlanması *Mesleğe yeni başlayan hemşirelerin mesleğe uyumu ve deneyim elde edinceye kadar uyum ve mentörlük programları uygulanması ve iş planlamasının uygun yapılması

												çaresiz ve boyun eğici memnun olmayanlarda yüksek				
3	COVID-19 pandemi sürecinde hemşirelerin tükenmişlik durumu ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiyi belirlemek.	Tükenmişlik	yaşı yüksek olanlarda fiziksel tükenme düşük	FY	bekar yüksek	FY	çocuk sayısı arttıkça düşük	YB ve pandemi servislere yüksek	FY	nöbet usulü çalışmalar yüksek	mesleği isteyerek seçenler düşük	memnun olanlar düşük	FY	FY	yüksek	
		İşten Ayrılma Niyeti	yaşı yüksek olanlarda düşük	FY	FY	FY	çocuk sayısı arttıkça düşük	YB ve pandemi servislere yüksek	FY	FY	mesleği isteyerek seçenler düşük	memnun olanlar düşük	FY	FY	FY	
4	COVID-19 pandemisinin yoğun bakımında çalışan hemşirelerin yorgunluk, stres ve iş yüküne etkisini belirlemek.	Algılanan Stres		FY	kadınlarda yüksek	bekarlar yüksek	FY	FY	FY	FY	FY		FY	FY		Evet
		Yorgunluk		FY	FY	FY	FY			çalışma süresi fazla olanlarda yüksek	FY		FY	FY		
		İş Yükü		FY	FY	FY	FY			çalışma süresi fazla olanlarda yüksek	FY		FY	FY		
5	COVID-19 tanısı alan veya şüpheli olan vakaların bakımını üstlenen hemşirelerin ruhsal yönden etkilenme		FY	kadın yüksek	evli yüksek		çocuk sayısı arttıkça yüksek		FY	FY			FY			
		Anksiyete Boyutu		FY	FY	FY	FY		FY	FY			FY			

	durumlarını belirlemek	Depresyon Boyutu	FY	FY	FY	FY	FY	FY	FY	FY						
		Olumsuz Benlik Boyutu	FY	FY	FY	FY	FY	çalışma süresi fazla olanlar düşük	FY	FY						
		Somatizasyon Boyutu	FY	erkekler yüksek	FY	FY	FY	FY	FY	FY						
		Hostilit e Boyutu	FY	FY	FY	FY	FY	FY	FY	FY						
6	COVID-19 pandemi sürecinde hemşirelerin iş stresi, iş doyumu ve bakım davranışları algısı düzeylerini belirlemek, iş stresi ve iş doyumu ile bakım davranışları algısı arasındaki ilişkiyi ve bakım davranışları algısının belirleyicilerini incelemek	İş Stresi														
		Bakım Davranışları	FY	FY	FY	FY	FY	YB en yüksek	FY	FY	isteyerek seçenler yüksek	FY	FY			
		İş Doyumu														
7	COVID-19 salgını dönemi hemşirelerde şefkat yorgunluğu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek	Şefkat Yorgunluğu	FY	erkekler yüksek	FY	FY	FY	FY	FY	FY	isteyerek seçenler yüksek	FY	FY	FY	tanıdığı COVID olmalarında başkalarına değer verme ve özdeğer alt boyutları yüksek	Evet

		Tükenmişlik	FY	kişisel başarı alt boyutu erkeklerde yüksek	FY	FY	YB yüksek	FY	FY	FY	isteyerek seçenler yüksek	memnuniyet arttıkça duygusal tükenme alt boyutu düşük	FY	FY	aile üyeleri COVID olanlar da tüm boyutlar yüksek
8	COVID-19 sürecinde çalışan hemşirelerin hasta bakım uygulamalarında etik tutumlarını değerlendirmek	Hemşirelik Bakımında Etik Tutum	FY	FY	FY	ön lisans mezunları yüksek	FY	FY	FY	FY	FY	FY	FY	FY	COVID-19 hastalarında bakanlarda yüksek
9	COVID-19 pandemi sürecinde çalışan hemşirelerin etkili iletişim beceri düzeylerini saptamak	Etkili İletişim Becerileri	FY	empati alt boyutu erkeklerde yüksek	Egoyu Geliştirici Dil Alt Boyutu	FY	Egoyu Geliştirici Dil Alt Boyutu çocuk sayısı arttıkça yüksek	FY	Egoyu Geliştirici Dil Alt Boyutu süre fazla olanlar yüksek		memnuniyet olanlarda hepsi yüksek	etkin dinleme alt boyutu yönetimde yüksek			COVID-19 hastalarında bakanlarda düşük
10	Pandemi sürecinde, hemşirelerin algılanan COVID-19 riski ile geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları bilgisi, kullanımı ve tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek	Algılanan COVID-19 Riski	FY	FY	FY	FY	FY	FY					FY	FY	FY
		Bütüncül Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Ölçeği	FY	FY	FY	bütüncül sağlık alt boyutu eğitimi düzeyi yüksek olanlarda	FY	FY					FY	FY	FY

1	Pandemi sürecinde hastanede çalışan hemşirelerin hastalara verdikleri hasta bakım kalitesi ve etkileyen faktörleri belirlemek	Bakım Kalitesi	FY	erkekler yüksek	FY	FY	FY	Pandemi yoğun bakım yüksek	FY	FY	FY	kronik hastalıklara olmaya nelerde yüksek	FY	FY
1	Vardiyalı çalışan ve çalışmayan hemşirelerde biyolojik ritim ve depresyon durumu incelemek ve hemşirelerin ruhsal sağlıklarını koruma ve geliştirme açısından veriler elde etmek	Depresyon	yaş arttıkça düşüyor	FY	bekar larda yüksek	FY	çocuđu olmaya nelerde yüksek	FY	çalışma süresi arttıkça düşüyor	vardiya yüksek				FY
2		Biyolojik Ritim Değerlendirme	yaş arttıkça düşüyor	FY	bekar larda yüksek	FY	çocuđu olmaya nelerde yüksek	FY	çalışma süresi arttıkça düşüyor	vardiya yüksek				FY

FY: Gruplar arasında Fark Yok

TARTIŞMA

Hemşirelik alanındaki lisansüstü tezlerin COVID-19 pandemisinin sıklığı, değerlendirmeye alınan konular ve bazı değişkenler açısından incelendiği çalışmamız, pandemi sürecinde hemşirelik alanında araştırma önceliklerinin belirlenmesine olanak sağlamıştır. Bu çalışma ile küresel pandemi döneminde yapılan lisansüstü tezlerin yarıya yakınının sağlık alanında olduğu ve bunların 35’inin hemşirelik alanında gerçekleştirildiği görülmüştür. Tezlerin lisansüstü eğitimin türüne göre dağılımına bakıldığında otuz üçünün yüksek lisans, ikisinin ise doktora düzeyinde yayımlanan tezler olduğu görülmüştür.

Çalışmaların birçoğunun tanımlayıcı çalışma deseniyle gerçekleştirildiği, çoğunluğunun hemşirelerde (%45,7), tamamının hastanelerde çalışan hemşirelerde yapıldığı ve veri toplama aracı olarak anket kullanıldığı saptanmıştır. Obuz ve arkadaşları (2021) COVID-19 pandemisi sürecinde Türkiye’de yapılan lisansüstü tezler üzerine yaptığı geniş çaplı çalışmasında da 54 tezin 25’inde veri toplama aracı olarak anketin kullanıldığını belirlemiştir. Brezilya’da hemşirelik alanında yapılan doktora tezlerinin incelendiği bir araştırma da tezlerin en fazla (%45,6) tanımlayıcı nitelikte yapıldığı belirlenmiştir (Rodrigues ve ark. 2015). Alan yazın incelendiğinde İsveç’te hemşirelik alanında yapılan doktora tezlerinin çoğunun deneysel ve yarı deneysel çalışmalar olduğu belirlenmiştir (Zeng, Pang, 2012; Olsson, Sundell, 2016). Bu sonuç ülkemizdeki sonuçlarla örtüşmemektedir.

Araştırmalarda yaş açısından değerlendirme yapıldığında; sadece 2 çalışmada (Dinçer, 2021; Şehitoğlu, 2021) (%17) bağımlı değişkenlere etkisi olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda yaşın önemli bir belirleyici olmadığı söylenebilir.

Cinsiyet açısından değerlendirme yapıldığında; çalışmaların %33’ünde COVID-19’a bağlı depresyon, stres ve anksiyetenin kadınlarda erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur. Polat ve arkadaşları (2020) pandemi sürecinde sağlık çalışanları üzerinde yaptığı bir araştırma sonucunda da kadın çalışanların anksiyete ve depresyon düzeyleri yüksek bulunmuştur. Bu doğrultuda da kadınların COVID-19 pandemisinde erkeklere göre daha fazla olumsuz duygular sergilediği söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde; sağlık hizmetlerinde COVID-19 salgını nedeniyle oluşan stres düzeyleri üzerinde farklı sonuçlar elde edilmiştir. Reyhanoğlu ve arkadaşları (2022) pandemi hastanesinde çalışan hemşireler üzerinde yaptığı bir çalışmada hemşirelerin stres düzeylerinin düşük olduğu, Demireli’nin (2020) yapmış olduğu çalışmada hemşirelerin salgından kaynaklanan kaygı düzeylerinin orta seviyede olduğu, Mo ve arkadaşlarının (2020) çalışmasında da hemşirelerin iş stres düzeylerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Çalışmaların 10’unda çalışılan birimler açısından farklılıklar incelenmiş olup, 4 çalışmada (Şekerci, 2021; Özcan, 2021; Çılgı, 2021; Üzümcü, 2021) yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşirelerin puanlarının diğerlerine göre daha olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Yoğun bakım ünitelerinde hasta bakım gereksiniminin fazla olması ve sağlık çalışanlarının hasta ile birebir temasta bulunma sürenin de fazla olması sebebi ile bu sonucu etkilediği düşünülebilir.

Çalışmalar genel olarak incelendiğinde mesleği isteyerek seçen ve mesleğini seven hemşirelerin olumsuz duygularının daha düşük olduğu görülmüştür. Yapılan bir çalışmada (Aloğlu ve Gecdi, 2021) depresyon ve algılanan stres düzeyinin, mesleği sevme oranı azaldıkça artış gösterdiğine yönelik araştırma sonuçları tespit edilmiştir. Pandemi süreci gibi kritik bir sürecin etkin ve verimli yönetilmesini sağlamak için mesleğini seven hemşirelerin bu süreçte rol alması gerektiği düşünülebilir. Hemşirelik mesleğinin cazip hale getirilmesi ve severek yapılan bir meslek olması için bazı teşviklerin uygulanması önerilmektedir.

İncelenen çalışmalarda hemşirelerin kendilerinin COVID-19 tanısı alma durumlarının hiçbir çalışmada etkisi olmadığı görülmüştür. Diğer yandan aile/tanıdığı COVID-19 tanısı alan hemşirelerin depresyon, stres ve şefkat yorgunluğu düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğunu belirten çalışmalar mevcuttur. Liu ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında COVID-19 tanısı konulan hastalara bakım veren hemşirelerin hastalığı ailesine bulaştırma endişeleri olduğu da saptanmıştır.

Çalışmaların öneriler kısmında; araştırmaların %75’inde (n=9) hemşirelere yönelik eğitim düzenlenmesi gerekliliği belirtildiği görülmüştür. COVID-19 pandemisinde hemşirelerin güçlendirilmesi ve başa çıkma yeteneklerinin artırılmasına yönelik psikolojik destek sağlanması gerektiği 5 çalışmada önerilmiştir (Şehitoğlu, 2021; Solmaz, 2021; Dinçer, 2021, Baplı, 2022; Özcan, 2021). Diğer yandan hemşirelerin iş yükünün azaltılmasına yönelik çalışma saatlerinin azaltılması, hasta/hemşire oranının göz önünde bulundurularak çalışma planlarının yapılması, dinlenme-mola saatlerinin artırılması gibi düzenlemelerin yapılması öneriler arasında yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda; pandemi süreci gibi kritik dönemlerde araştırmalarla desteklenen kadın çalışanların stres ve depresyon seviyelerinin daha yüksek olması nedeni ile bu birimlerde çalışacak personelin cinsiyet bakımından eşitlemesi durumu düşünülebilir. Tez çalışmalardan elde edilen sonuçların hemşirelik hizmetleri ile ilgili ve özellikle hemşirelik hizmetlerinin afet dönemlerine hazır oluş düzeylerini arttırmak amacıyla geliştirilecek politika ve programlarda dikkate alınması önerilebilir.

Hemşirelik alanında yapılan tez çalışmalarında kullanılacak araştırma tasarımı seçiminde tanımlayıcı tasarımdan ziyade kanıt düzeyi daha fazla olan yarı deneysel ve deneysel çalışmalara yönelmesi konusunda hemşireler yönlendirilebilir. Özellikle doktora tezlerinin tamamlanma süreleri dikkate alındığında önümüzdeki yıllarda bu konudaki tamamlanmış tez sayısının artacağı düşünülmektedir. Bu nedenle daha fazla sayıda veriye ve daha kapsamlı bilgiye ulaşmayı sağlayacağından çalışmanın ileriki yıllarda tekrar edilmesi tavsiye edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aloğlu, N., Gecdi, T. (2021). Sağlık personelinin pandemi sürecinde duygu durumlarının bazı değişkenler (anksiyete-deprsyon ve algılanan stress) açısından incelenmesi. *Gevher Nesibe Journal of Medical And Health Sciences*, 6(12), 29-39.
- Baplı, İ. (2022). Cerrahi kliniklerde çalışan hemşirelerin covid-19 pandemi dönemindeki depresyon düzeyleri ile mizah tarzları arasındaki ilişki, yüksek lisans tezi.
- Catton H. (2020). Global challenges in health and health care for nurses and midwives everywhere. *Int Nurs Rev.* 67(1), 4-6.
- Choi, K. R., Skrine Jeffers, K., Logsdon, M. C. (2020). Nursing and the novel coronavirus: Risks and responsibilities in a global outbreak. *Journal of Advanced Nursing*, Epub ahead. 1–2.
- Çılgı, M. (2021). COVID-19 sürecinde çalışan hemşirelerin etkili iletişim becerilerinin değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Demireli S. (2020). Hemşirelerde koronavirus salgını kaynaklı, anksiyete, obsesyon ve ilişkili değerişkenlerin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Dinçer, G. (2021). COVID-19 Pandemi sürecinde hemşirelerin tükenmişlik durumları ile işten ayrılma niyetleri arasındaki ilişki, Yüksek Lisans Tezi.
- Dokumacı, H. (2021). COVID-19’lu hastalara bakım veren hemşirelerin ruhsal etkilenme durumlarının belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Fırat, A. (2021). Hemşirelerin COVID-19 virüsünden korunmak için aldıkları önlemler ile stres ve stresle baş etme yöntemleri, Yüksek Lisans Tezi.
- Huang, C., Wang, Y., Li, X., Ren, L., Zhao, J., Hu, Y., Cao, B. (2020). Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China. *The lancet.* 395(10223), 497-506.
- Kang, L., Ma, S., Chen, M., Yang, J., Wang, Y., Li, R., Liu, Z. (2020). Impact on mental health and perceptions of psychological care among medical and nursing staff in Wuhan during the 2019 novel coronavirus disease outbreak: A cross-sectional study. *Brain, Behavior, and Immunity*, (Ahead of print). 1–7.
- Katuk, S. (2021). COVID-19 sürecinde çalışan hemşirelerin hasta bakım uygulamalarında etik tutumlarının değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Lauer, SA., Grantz, KH., Bi, Q., Jones, FK., Zheng, Q., Meredith, HR., Lessler, J. (2020) The incubation period of coronavirus disease 2019 (COVID-19) from publicly reported confirmed cases: estimation and application. *Annals of internal medicine.*
- Liu, Q., Luo, D., Haase, JE., Guo, Q., Wang, XQ., Liu, S et al. (2020). The experiences of health-care providers during the COVID-19 crisis in China: a qualitative study, *Lancet Glob Health.* 8(6), e790- e798.
- Mo, Y., Deng, L., Zhang, L., Lang, Q., Liao, C., Wang, N. et al. (2020) Work stres among Chinese nurses to support Wuhan in fighting against COVID-19 epidemic. *Journal of Nursing Management.* 28(5), 1002-1009.
- Obuz, A. T., Gencer, N., Babahanođlu, R. (2021). COVID-19 pandemisi konusunda Türkiye’de yapılan lisansüstü tezler üzerine bir değerlendirme. *Selçuk Sağlık Dergisi.* 2(1), 42-64.
- Olsson, T. M. & Sundell, K. (2016). Research that guides practice: outcome research in Swedish PhD theses across seven disciplines 1997-2012. *Prevention Science.* 17(4), 525-532.
- Özcan, G. (2021). COVID-19 pandemisi sürecinde hemşirelerin iş stresi, iş doyumunu ve bakım davranışları algısı arasındaki ilişki, Yüksek Lisans Tezi.
- Özcan, Ö. (2021). Pandemi sürecinde hasta bakım kalitesi ve etkileyen faktörler, Yüksek Lisans Tezi.
- Polat, Ö. ve Coşkun, F. (2020). COVID-19 Salgınında sağlık çalışanlarının kişisel koruyucu ekipman kullanımları ile depresyon, anksiyete, stres düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi.* 4(2), 51-58.

- Reyhanoğlu, N., Çerçi, S., Özcan, FÖ., Kađan, N., Verit, A. (2022). Bir kamu hastanesinde çalışan hemşirelerin COVID-19 pandemisinde travmatik stres düzeylerinin belirlenmesi. *KAEÜ Sađl. Bil. Derg.* 6(3), 165-173.
- Rodrigues, R. A. P., Robazzi M. L. C. C., Erdmann A. L., Fernandes, J. D., Barros, A. L. B. L. Ramos, F. R. S. (2015). Doctoral theses from nursing postgraduate programs in Brazil and their association with the millennium development goals. *Revista Latino-Americana de Enfermagem.* 23(3), 395-403.
- Smith, G. D., Ng, F., Ho Cheung Li, W. (2020). COVID-19: Emerging compassion, courage and resilience in the face of misinformation and adversity. *Journal of Clinical Nursing.* (9-10),1425-1428.
- Solmaz, A. (2021). COVID-19 Salgını Döneminde hemşirelerdeki şefkat yorgunluğu ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Şehitoğlu, S. (2021).Vardiyalı çalışan ve çalışmayan hemşirelerde biyolojik ritim ve depresyon durumunun incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Şekerci, K. (2021). COVID-19 pandemisinin yoğun bakım hemşirelerinde yorgunluk, stres ve iş yüküne etkisi, Yüksek Lisans Tezi.
- Üzümcü, L.Y. (2021). Pandemi sürecinde, hemşirelerin algılanan COVID-19 riski ile geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları bilgisi, kullanımı ve tutumları arasındaki ilişkinin belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Zeng, Y. C., Pang, S. (2012). Reviewing the trends of nursing doctoral thesis research in Hong Kong. *Open Journal of Nursing.* 2, 346-350.